

*Романовська Д. Д.,
завідувач науково-методичного центру
практичної психології та соціальної роботи
Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області,
старший науковий співробітник лабораторії
прикладної психології освіти УНМЦППСР НАПНУ,
кандидат психологічних наук,
Зузак О. В.,
методист науково-методичного центру
практичної психології та соціальної роботи
Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області*

ФОРМУВАННЯ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ПРОФЕСІЙНИХ НАВИЧОК ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ ІЗ ПРОТИДІЇ БУЛІНГУ

Постановка проблеми. Одним із важливих пріоритетів освітнього процесу в Новій українській школі є створення соціально безпечного освітнього простору. Останнім часом проблема булінгу значно загострилася і набула поширення в школі. Булінг призводить до травмування психіки усіх його учасників й може стати причиною стійких патологічних порушень, різноманітних комплексів, а у вкрай жорстокому варіанті стати причиною виникнення соціально-небезпечних форм поведінки залежного, насильницького чи суїцидального характеру [1]. На жаль, феномен булінгу не може припинитися сам по собі, він потребує втручання й роботи з ним усіх учасників освітнього процесу, педагогів, психологів. У зв'язку з цим, післядипломна педагогічна освіта стає необхідною умовою зростання професіоналізму практичних психологів. На етапі стрімких суспільно-трансформаційних процесів ця галузь неперервної освіти набуває загальнонаціонального значення, адже здатна заповнити існуючі прогалини в системі базової професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти.

Стан розробленості проблеми. Проблема булінгу викликає активну зацікавленість педагогів, медиків, юристів, соціологів, психологів, громадських діячів. Теоретико-методологічні засади феномена сформульовано у працях зарубіжних вчених, зокрема К. Кампулаена, Д. Корнелла, Р. Лоубера, Д. Хей, Х. Лейманна, Т. Моффіта, Д. Ольвеуса, К. Паура, І. Ресанена та інших. Шкільний булінг як проблему насильства у дитячому середовищі розглядали С. Кривцова, О. Ожйєва, В. Петросянц, «Жіночий консорціум України» у складі авторського колективу М. Алексеєнко, О. Грачової, Є. Дубровської, М. Ясеновської. Соціально-педагогічні умови профілактики та подолання насильства щодо підлітків також розкривали Т. Вовчок, І. Даниленко, Н. Степура, В. Ролінський. У розглянутих роботах визначальну роль у профілактиці та подоланні булінгу науковці відводять педагогу.

Мета дослідження. Представити результати дослідження учасників освітнього процесу, які актуалізують потребу формування професійних навичок у практичних психологів, та програму авторського тренінг-курсу для підвищення кваліфікації фахівців в системі післядипломної педагогічної освіти із запобігання булінгу.

Виклад основного матеріалу. Актуальність формування професійних навичок та підвищення професіоналізму практичних психологів щодо роботи в закладах освіти із запобігання булінгу визначилася за допомогою результатів анонімного анкетування, яке було проведено серед учнівської молоді в закладах загальної середньої та професійної (професійно-технічної) освіти Чернівецької області у січні 2019 року. В анкетуванні взяли участь 612 опитаних (з 27-ми закладів освіти), з яких 15% зазначили, що страждали від булінгу: 10% від фізичного; 16% від психологічного; 1% від економічного; 0,3% від сексуального. В рамках опитування визначено, що в закладах загальної середньої освіти найчастіше стають булерами: старші учні – 36% опитаних вказали на це; ровесники – 29%; вчителі – 5% вказали. В закладах професійно-технічної освіти найчастіше булерами стають: ровесники – 46%; старші учні – 52%; вчителі – 2%, представники адміністрації школи – 0,3%.

Під час опитування було встановлено, що значна кількість педагогічних працівників, які стають свідками конфліктів, можливого булінгу, перекладає їх вирішення на батьків – 43% опитаних учнів вказали на це. Разом з тим, 42% опитаних зазначили, що вчителі вимагають від учнів просто припинити конфлікт, 3% учнів зазначили, що вчителі взагалі не звертають увагу на такі випадки, і лише 12% учнів зазначили, що вчителі допомагають вирішити конфлікт, порозумітися між собою мирним шляхом, часто разом з шкільним психологом. У ситуації можливого булінгу лише 21% опитаних учнів готові звернутися за допомогою до шкільного психолога, 52% учнів звернуться до своїх батьків, а 22% до вчителів або друзів. Разом з тим 5% опитаних не звернулися би по допомогу до жодної особи. Важливе значення має те, що під час опитування учні запропонували ряд пропозицій щодо запобігання булінгу в школах: 59% зазначили важливість навчання учнів толерантного ставлення один до одного; 17% вказали про важливість однакового доброго ставлення вчителів до всіх учнів; 18% вказали на необхідність більшого проведення педагогами заходів, під час яких відбувалося роз'яснення учням про причини та наслідки булінгу; 12% вказали на те, щоб педагоги були більш уважними та не ігнорували випадків образ, глузувань, принижень в школі.

Одночасно з опитуванням учнів, практичним психологам і соціальним педагогам закладів освіти було запропоновано самооціночну анкету із визначення рівня професійної компетентності щодо виявлення, профілактики та соціально-психологічної допомоги в ситуаціях булінгу. За результатами опитування показник власного рівня знань щодо змісту професійної діяльності із запобігання булінгу у фахівців визначено як достатній – 8 балів

за 12 бальною системою. Більшість (56,5%) визначили у себе достатній рівень (7-9 балів). На високому рівні оцінили свої знання з цього питання (10-12 балів) – 24,9%. На середньому рівні (4-6 балів) – 13,8%, на низькому рівні (1-3 бали) оцінили себе 4,8% опитаних. Власний рівень сформованих професійних вмінь та навичок із запобігання булінгу, оперативних дій та психологічної допомоги усім учасникам ситуації булінгу (кривдник, постраждалий, спостерігачі) педагогічні працівники оцінили вже на середньому рівні – 6,6 балів. На достатньому рівні (7-9 балів) – 47,3% вчителів; високому рівні (10-12 балів) – 9,9%; на середньому рівні (4-6 балів) – 40,4%; на низькому рівні (1-3 бали) – 2,4%. У відкритих запитаннях анкети більшість опитаних респондентів (78%) висловили побажання організувати під час курсів підвищення кваліфікації спеціальне навчання з теми.

Новий Закон «Про освіту» розглядає підвищення кваліфікації як процес, спрямований на «набуття особою нових та/або вдосконалення раніше набутих компетентностей у межах професійної діяльності або галузі знань» [2].

Зважаючи на результати досліджень, враховуючи актуальну потребу практичних психологів закладів освіти та відповідно до Закону «Про освіту» фахівці науково-методичного центру практичної психології та соціальної роботи ІІПО Чернівецької області розробили та запровадили в системі післядипломної педагогічної освіти спеціальний тренінговий спецкурс з розвитку професійних навичок із протидії булінгу в освітньому середовищі «Соціально-психологічна профілактика та подолання булінгу, мобінгу в освітньому середовищі» [3].

Програма тренінг-курсу розроблена з урахуванням напрацювань вітчизняних та зарубіжних дослідників проблеми профілактики булінгу в закладах освіти. Програма стала дієвим майданчиком для опанування практичними навичками подолання цього явища.

Тренінг-курс розроблено з метою забезпечення розвитку професійної компетентності педагогічних працівників, фахівців психологічної служби та підготовки їх до здійснення ефективної профілактики негативних явищ в учнівському середовищі та подолання наслідків булінгу, мобінгу, насилля.

Форми і методи роботи, які використовуються під час проведення спецкурсу: інтерактивна лекція; методичний практикум із застосуванням психодіагностичних методів; методи активного соціально-психологічного навчання (АСПН) – робота в групах, психологічні ігри; відновні практики, технологія медіації. На тренінгових заняттях передбачено проведення наступних вправ: «Трикутник долі» («Жертва-Рятівник-Переслідувач»), «Стінка на стінку», «Конфлікти», «Вербалізація почуттів» та створення «Дорожньої карти» закладу освіти щодо профілактики, оперативного реагування та зупинення булінгу.

Тривалість тренінг- курсу запропоновано II варіанти для різних форматів курсів підвищення кваліфікації фахівців: повний – розраховано на

22 годин: з яких 14 годин аудиторної роботи; 2 години семінару – підсумковий контроль; 6 годин самостійної роботи; скорочений – розраховано на 14 годин, з яких: 6 годин аудиторної роботи; 2 години семінару – підсумковий контроль; 6 годин самостійної роботи. З лютого 2019 року при ІІПО Чернівецької області пройшли навчання 3 групи фахівців (77 осіб) психологічної служби системи освіти. В результаті проходження тренінгового навчання у практичних психологів сформувалися наступні вміння, що було підтверджено фаховим тестуванням: розпізнавати, відповідно до маркерів, явище булінгу; здійснювати комплексну діагностику основних чинників, що провокують виникнення явища; використовувати ефективні форми, методи надання першої психологічної допомоги; здійснювати просвітницько-профілактичну роботу з педагогами, батьками щодо оперативного реагування в таких ситуаціях.

Висновки. Отже, проблема формування професійних навичок у практичних психологів із запобігання явища булінгу в освітньому середовищі є актуальною, яку в системі післядипломної педагогічної освіти ефективно вирішує спеціально організоване тренінгове навчання фахівців.

Література:

1. Єльчанінова Т.М. Психологічна підготовка педагогічних працівників до виявлення та профілактики проявів булінгу серед учнівської молоді / Т.М. Єльчанінова, Є.В. Підчасов, Є.О. Зіза, Л.А. Карлашова, І.В. Філіппська // Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія. Випуск 57. Харків : ХНПУ, 2018. – С. 103-118.

2. Про освіту : Закон України № 2145-VIII станом на 05.09.2017 р. : офіц. вид. // Верховна Рада України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. — Дата звернення: 25.12.2017. — Назва з екрана.

3. Романовська Д. Д. Програма тренінг-курсу «Соціально-психологічна профілактика та подолання булінгу, мобінгу в освітньому середовищі» / Д. Д. Романовська, О. В.Зузак. – Чернівці : Технодрук, 2019. – 62 с.

Сиско Н. М.,

докторант Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, кандидат психологічних наук,

БУЛІНГ У ПЕДАГОГІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Постановка проблеми. Проблемі профілактики насилля та жорстокості в сучасному суспільстві приділяється значна увага. Булінг стає досить поширеним явищем в освітньому середовищі.